

Katowice, 20.03.2024 r.

Prof. dr hab. Ryszard Kaczmarek
Uniwersytet Śląski
Wydział Humanistyczny
Instytut Historii
ul. Bankowa 12
40-007 Katowice

Recenzja

w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia Pani dr Joannie Stanisławie Lubeckiej

1. Podstawa formalna recenzji

Na podstawie uchwały Rady Dyscypliny Historia Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego nr 5/2024 z dnia 8 stycznia 2024 r., zostałem powołany jako recenzent w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie historia Pani dr Joannie Stanisławie Lubeckiej (Wydział Pedagogiczny, Akademia Ignatianum w Krakowie). Postępowanie wszczęto na podstawie przedstawionego dorobku naukowego, w tym monografii zatytułowanej *Niemiecki zbrodniarz przed polskim sądem. Krakowskie procesy przed Najwyższym Trybunałem Narodowym*, wykazanej jako osiągnięcie badawcze wnoszące znaczny wkład w rozwój wybranej dyscypliny naukowej.

Podstawą prawną oceny osiągnięć naukowych Kandydata ubiegającego się o stopień doktora habilitowanego jest art. 221 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 poz. 478 z późn. zmianami), a w zakresie kryteriów branych pod uwagę przy tej ocenie – art. 219 ust. 1 pkt 2 wspomnianej ustawy.

Zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, recenzenci biorą pod uwagę przy wyrażeniu swojej opinii, oprócz ogólnej charakterystyki sylwetki naukowej habilitanta(ka): uzyskanie przez kandydata(kę) stopnia naukowego doktora; wykazania jako części dorobku naukowego osiągnięcia naukowego, będącego znacznym wkładem w rozwój określonej dyscypliny (monografii naukowej wydanej przez wydawnictwo znajdujące się na liście oficyn spełniających kryteria ewaluacji jakości działalności naukowej; lub cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych, albo w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie czasopism

spełniających kryteria ewaluacji jakości działalności naukowej); udokumentowania istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej.

2. Sylwetka naukowa i kariera zawodowa Habilitantki

Pani dr J. Lubecka po ukończeniu szkoły średniej i zdaniu egzaminu maturalnego studiowała na kierunku historia w Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskując tytuł zawodowy magistra historii w 1993 r. Potem podjęła studia doktoranckie w Instytucie Nauk Politycznych na Wydziale Prawa i Administracji UJ, gdzie pod opieką prof. Erharda Cziomera przygotowała dysertację *Polityka rządu RFN wobec krajów Grupy Wyszehradzkiej w latach 90.* Na jej podstawie uzyskała decyzją Rady Naukowej Instytutu Nauk Politycznych UJ z 28. kwietnia 1998 r. stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce.

Pracę w jednostkach naukowych rozpoczęła w 2003 r., kiedy została nauczycielem akademickim w Wyższej Szkole Europejskiej im ks. J. Tischnera w Krakowie, gdzie była zatrudniona do 2014 r. Zajmowała wówczas stanowiska kierownicze: w latach 2004-2006 jako dziekan Wydziału Stosowanych Nauk Społecznych, a w latach 2006-2010 jako prodziekan do spraw kierunku stosunki międzynarodowe. Obecnie jest zatrudniona w dwóch instytucjach naukowych: od 2010 roku w Instytucie Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie i od 2014 r. na stanowisku adiunkta na Wydziale Pedagogicznym Akademii Ignatianum w Krakowie.

Pani dr J. Lubecka w związku z tym spełnia wymagane ustawą warunki formalne do starania się o stopień naukowy doktora habilitowanego: posiada stopień naukowy doktora i jest od kilkunastu lat zatrudniona jako pracownik naukowych w instytucjach naukowych.

3. Ocena osiągnięcia naukowego, stanowiącego znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej i będącego przedmiotem postępowania habilitacyjnego

Podstawą do wszczęcia postępowania w sprawie nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia Pani dr Joannie Stanisławie Lubeckiej jest przedstawienie przez nią, zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a), monografii naukowej zatytułowanej *Niemiecki zbrodniarz przed polskim sądem. Krakowskie procesy przed Najwyższym Trybunałem Narodowym.* Książka została opublikowana w Wydawnictwie Instytutu Pamięci Narodowej (Kraków 2021 r.), znajdującym się w Wykazie wydawnictw publikujących recenzowane

monografie naukowe na poziomie I. Tekst monografii, z poprawnie warsztatowo sporządzonymi przypisami źródłowymi i bibliograficznymi, uzupełniono: aneksem z wykazami prawników zaangażowanych w procesach Najwyższego Trybunału Narodowego (NTN), bibliografią oraz indeksem nazwisk.

Praca nie skupia się na rekonstrukcji wydarzeń, mających miejsce podczas posiedzeń NTN, ale jest przede wszystkim analizą postaw i poglądów prawników uczestniczących w procesach. Rozprawy sądowe opisywane w monografii są tłem historycznym dla odpowiedzi na podstawowe pytanie badawcze: czy podczas procesów przeciwko niemieckim zbrodniarzom wojennym, które toczyły się przed NTN w Krakowie, mogły zostać i czy zostały zachowane zasady praworządności? Habilitantka analizuje w związku z tym możliwość stosowania tzw. sprawiedliwości zwycięzców w szczególnych warunkach procesowych, jakie w powojennej Polsce były rezultatem społecznego oczekiwania na szybkie rozliczenie wojennych zbrodni niemieckich, a co komuniści dla umocnienia własnej pozycji politycznej wykorzystywali w trakcie toczącej się wówczas walki o władzę.

Habilitantka stara się zweryfikować wyniki dotychczasowych badań prowadzonych zarówno w Polsce jak i zagranicą. Przeważała w nich opinia o braku obiektywizmu podczas procesów przed Trybunałem Narodowym, co miało być skutkiem stopniowej likwidacji przez komunistów państwa demokratycznego. Koronnym dowodem sformułowania takiej generalizacji historycznej najczęściej jest często przywoływany przykład powszechnego stosowania dekretu sierpniowego z 1944 r. w postępowaniach sądowych dotyczących zbrodni wojennych. Teza, że NTN był praworządnym organem władzy sądowniczej była negowana po wojnie, przede wszystkim w historiografii zachodniej, w tym także zachodniemieckiej. Znaleźć ją można również w tych badaniach nad okupacją niemiecką w Polsce, które prowadzono w ostatnich latach.

Habilitantka zdecydowała się na zweryfikowanie po analizie źródłowej tej tezy. Założyła przy tym, że procesy krakowskie były reprezentatywne dla działalności całego NTN, ponieważ podczas rozpraw toczących się w Krakowie występowała duża różnorodność oskarżeń i oskarżonych, a więc odzwierciedlać one mogły poglądy prawników także w pozostałych procesach Trybunału Narodowego. Możliwość ekstrapolacji wniosków wyciągniętych na podstawie przebiegu rozpraw krakowskich znacznie poszerza przedmiot badań Habilitantki. Wyniki można traktować jako reprezentatywne dla większości powojennych procesów toczących się przed NTN.

Praca składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy poświęcony został analizie podstaw prawnych działania NTN, szczególnie wzajemnego oddziaływania prawa międzynarodowego

i prawa polskiego w specyficznej sytuacji po II wojnie światowej. Autorka wskazuje na występujący nie tylko w Polsce, a ważny ze względów etycznych i prawnych, dylemat sądenia i karania niemieckich zbrodniarzy przez „zwycięzców”. Dla prawników trudność stanowiło ciągle poruszanie się w przestrzeni wyznaczonej z jednej strony pozytywizmem prawniczym i wynikającą z niego koniecznością zachowania pełnej bezstronności, a z drugiej strony rzeczywistością konkretnej, historycznej sytuacji społecznej – żądania przez Polaków w obliczu ogromu zbrodni sprawiedliwego ukarania winnych, bez przestrzegania wszystkich drobiazgowych norm prawnych.

Prawnicy NTN musieli uporać się również z innym zagadnieniem, do dzisiaj budzącym zresztą zażarte spory, czy winni są Niemcy odpowiedzialni za pojedyncze, konkretne zbrodnie, czy, tak jak uważała większość społeczeństwa polskiego, winien jest cały naród niemiecki? Sposób ujęcia tego problemu na procesie i analiza ówczasnie zajmowanych stanowisk w tej sprawie jest jednym z najbardziej interesujących wyników badań Habilitantki prezentowanych w studium. Często i dzisiaj podnoszony zarzut używania dla II wojny światowej, szczególnie w kontekście zbrodni niemieckich, pojęć takich jak zbrodnie „nazistowskie” czy *NS-Verbrechen*, a więc tworzenia *de facto* nowej kategorii, wykluczającej zbiorową współodpowiedzialność Niemców, zdaniem polskich prokuratorów oskarżających przed NTN było nieuprawnione. Przesłanką dla tak sformułowanego wniosku było założenie, że nawet jeżeli oskarżeni na procesie krakowskim nie byli bezpośrednio wykonawcami, to byli uczestnikami zbrodniczego planu eksterminacji narodu polskiego, który na szczęście nie został w pełni zrealizowany. Zbrodnie okupantów niemieckich na terenie Polski w myśl tej interpretacji nie były jednostkowe i przypadkowe, ale zaplanowane i realizowane przez całe państwo niemieckie i wszystkie jego agendy. Dowodząc istnienia planu eksterminacji narodu polskiego, oskarżyciele i powołani przez nich eksperci uznawali za uprawnione dla posługiwania się pojęciem zbrodni niemieckich a nie nazistowskich.

W rozdziale drugim znajduje się opis procesów. Habilitantka weryfikuje w nim źródłowo tezę, że procesy były stronicze, ponieważ wyreżyserowało je państwo komunistyczne, stosując dekret sierpniowy, który jest pokazywany w wielu innych pracach z ostatnich lat jako akt bezprawia, ponieważ służył nie tyle ściganiu zbrodni niemieckich, ile represjonowaniu polskiego podziemia niepodległościowego, albo terroryzowaniu społeczeństwa pod pretekstem oskarżeń o zdradę narodową. Autorka udowadnia, że oskarżeni w procesach w Krakowie, w odróżnieniu od wielu sądzonych i skazywanych na podstawie dekretu sierpniowego, zachowali w pełni prawo do obrony. Na procesie odrzucano konsekwentnie bezprawne wnioski oparte o negatywne stereotypy, na przykład uznających wszystkich Niemców za zbrodniarzy, lub

sugerowania istnienia powszechnych, negatywnych cech narodowych, jak na przykład skłonności do bezrefleksyjnego posłuszeństwa państwu każdego Niemca. Habilitantka udowadnia źródłowo, odwołując się do przebiegu procesów, ale także do relacji, że zachowano w procesach NTN w pełni prawo do obrony oskarżonych.

Przyczyna tego z dzisiejszej perspektywy zaskakującego obiektywizmu prawników na procesie wynikała, według ustaleń Pani dr J. Lubeckiej, z profesjonalizmu polskich prokuratorów, adwokatów i sędziów. W większości mieli oni za sobą solidne wykształcenie prawnicze i znaczne doświadczenie procesowe wywodzące się z II RP.

Tylko w wyjątkowych przypadkach Autorka dostrzega możliwość uchybień w postępowaniu. Nie miały one jednak wpływu na wyroki i ich uzasadnienia. Wynikały bardziej z ówczesnych nastrojów społecznych i wraz z ujawnianiem kolejnych zbrodni niemieckich narastającego oburzenia, a nie stronniczości prawników, czy realizacji planu komunistów. Władze wywierały nacisk na NTN tylko wtedy, kiedy zainteresowane były sposobem upowszechniania informacji o procesach. Jak w przypadku decyzji o przeprowadzaniu rozpraw publicznych, kiedy rzeczywiście bezpośrednio ingerowano w pracę sądu. W przypadku egzekucji publicznych zrezygnowano jednak z ich organizowania właśnie z powodów wątpliwości prawników. Ich argumenty, że są to metody barbarzyńskie, zaakceptowały także władze komunistyczne.

Autorka monografii przedstawia szczegółowo wszystkich aktorów procesów krakowskich. Najpierw oskarżonych (Göth, Höß, Bühler, członkowie załogi KL Auschwitz), potem sędziów, prokuratorów i adwokatów. Koncentruje się na wyrażanych podczas procesu stanowiskach poszczególnych prawników, analizując do dzisiaj sporne kwestie: negowania prawa do sądenia zwyciężonych przez zwycięzców; oskarżenia o odwet i wydawanie wyroków bez udowodnienia winy; przypisywania winy zbiorowej całemu narodowi niemieckiemu; działania na rozkaz; odwoływania się do okupacyjnego prawa niemieckiego; traktowania zbrodni wojennych w Polsce jako części spisku państwowego, mającego na celu eksterminację narodu polskiego. Pokazanie toczącej się wówczas na sali rozpraw polemiki ma znaczenie nie tylko czysto historyczne, ale ważne jest także dla poglądów wyrażanych dzisiaj, podczas dyskusji na temat zbrodni wojennych i zakresu stosowania w takich przypadkach prawa międzynarodowego lub krajowego.

Rozdział trzeci, poświęcony opisowi wykonania kar, można uznać za rodzaj epilogu. Autorce udało się odnaleźć przesłanki pozwalające szerzej odnieść się do tezy o procesach „niesprawiedliwych”. Zarzuty o niehumanitarny sposób traktowania oskarżonych w trakcie procesu, w jej opinii, w zachowanym materiale źródłowym znajdują potwierdzenie tylko

sporadycznie, a sytuacja nie różniła się pod tym względem od procesów toczących się wówczas na zachodzie. Opisuując wspomniane już sporne do dzisiaj zagadnienie egzekucji publicznych, Habilitantka udowadnia, również na podstawie zebranego materiału źródłowego, zdecydowanie negatywne nastawienie do takiego sposobu wykonania kary wyrażane przez polskich prawników, którzy tylko podczas pierwszych procesów ulegli presji ofiar i części społeczeństwa.

Cennym uzupełnieniem analizy rozpraw toczących się przed krakowskim NTN, jest w zakończeniu omówienie zagadnienia miejsca procesów niemieckich zbrodniarzy wojennych w polskiej pamięci historycznej. Należy przyznać rację Autorce, kiedy pisze, że spuścizna tych procesów nie ogranicza się do dokumentacji archiwalnej, aczkolwiek zasób dokumentów przygotowany do kolejnych procesów i w pełni dostępny dla historyków, jest dzisiaj unikalnym zbiorem. Ważniejsze było pokazanie na publicznych rozprawach po raz pierwszy spójnego obrazu niemieckiej okupacji i zdefiniowanie problemu winy narodu niemieckiego, co potem konsekwentnie wykorzystywano nie tylko w edukacji historycznej, ale także w polityce, na przykład podczas rokowań polsko-niemieckich. Był to obraz wyjątkowej w całej Europie niemieckiej okupacji, podczas której Polaków represjonowano nie przypadkowo, za wykazywane nieposłuszeństwo, ale według ustaleń polskich prawników Niemcy stworzyli zbrodniczy system i tylko przebieg wydarzeń wojennych spowodował opóźnienie realizacji planu zagłady narodu polskiego (tzw. niezrealizowany genocyd).

Moim zdaniem książka Habilitantki wykracza poza studium jednego przypadku (procesów krakowskich NTN). Uznanie jej przeze mnie za znaczące osiągnięcie naukowe wynika z jej części analitycznej i wprowadzenia do nauki nowej generalizacji historycznej, uznającej procesy toczące się przed NTN po II wojnie światowej za sprawiedliwe, zarówno w świetle prawa polskiego jak i międzynarodowego. Stało się tak nawet mimo tego, że rozprawy odbywały się przy coraz bardziej ograniczanych prawach obywatelskich w Polsce Ludowej. W procesach NTN wypracowano unikalne konstrukcje prawne, takie jak system zbrodniczy czy planowa eksterminacja narodu polskiego, służące do dzisiaj historykom i prawnikom do oceny zbrodni niemieckich w Polsce.

4. Aktywność naukowa realizowana w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej.

Oprócz wykazanej przez Habilitantkę jako osiągnięcie naukowe monografii naukowej, w Autoreferacie i spisie publikacji Kandydatka wykazuje również inne osiągnięcia naukowe.

Opublikowała do 2023 r. ponad 40 artykułów naukowych, w tym: 21 artykułów zamieszczonych w pracach zbiorowych (7 w językach: niemieckim, angielskim i czeskim) oraz 10 w czasopiśmie naukowych (4 w językach: angielskim i niemieckim). Artykuły w książkach ukazały się w dużej części w renomowanych, parametryzowanych wydawnictwach naukowych, takich jak: polskie wydawnictwa uniwersyteckie, IPN, Harrasowitz, Schöningh, Wallstein. Czasopisma z listy parametryzacyjnej, w których publikowała Autorka, to m.in.: „Pamięć i Sprawiedliwość”, „Studia nad Totalitaryzmami i wiekiem XX”, „The Warsaw Institute Review”, „Zeszyty Historyczne WiN”, „Folia Historica Cracoviensia”. W jej dorobku znajduje się także 10 recenzji naukowych, które ukazały się w czasopiśmie naukowych w kraju i zagranicą. Habilitantka obecnie pełni funkcję redaktora naczelnego czasopisma „Kultura i Polityka”.

Dr J. Lubecka brała udział w 6 konferencjach międzynarodowych zagranicznych, w tym m.in. na zaproszenie prestiżowych instytucji naukowych i fundacji: Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (Wiedeń), stacja Polskiej Akademii Nauk w Wiedniu, Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie, Institut für Zeitgeschichte w Monachium. Freie Universität w Berlinie (roczny staż naukowy). Wygłosiła ponadto referaty na 14 konferencjach międzynarodowych krajowych i 29 na konferencjach w Polsce.

Habilitantka była również uczestniczką badań jako wykonawca w czterech grantach MSWiN i MEiN w latach 2017-2023.

Dorobek naukowy Pani dr J. Lubeckiej jest znaczący i pozwala na stwierdzenie, że wykazuje się ona, szczególnie od czasu zatrudnienia jej w charakterze pracownika naukowego, wzrastającą aktywnością naukową. Potwierdzają to również dane telemetryczne wykorzystywane przez innych badaczy jej dorobku, rosnące w ostatnich czterech latach. Według Google do 2018 było to 8 cytowań, w latach 2019-2023 liczba ta wzrosła do 47 cytowań, a współczynnik IH wynosi obecnie 4.

5. Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzujących naukę

Doświadczenie dydaktyczne Pani dr J. Lubecka zdobywała od czasu Studiów Doktoranckich, kiedy w latach 1993-2006 była zatrudniona jako nauczyciel w VII Prywatnym Liceum im. M. Reja w Krakowie. Obecnie posiada także doświadczenie w zakresie dydaktyki szkoły wyższej, wynikające z prowadzonych przez nią regularnie od 1993 r. zajęć na poziomie uniwersyteckim. Najpierw były to zajęcia seminaryjne o charakterze monograficznym z problematyki niemcoznawczej, w której się wówczas specjalizowała (Wydział Prawa UJ), a od 2020 r. konwersatoria i wykłady z historii Polski i historii powszechnej XX w. na poziomie

licencjackim i magisterskim (WSE im. J. Tischnera; Akaemia Ignatianum). Jest ponadto promotorką kilkudziesięciu prac licencjackich i magisterskich, a także promotorem pomocniczym w przygotowywanej pracy doktorskiej.

Załączona w Autoreferacie dokumentacja dotycząca pracy dydaktycznej i pracy popularyzatorskiej (wykłady i artykuły popularno-naukowe, aktywność medialna, działalność ekspercka, udział w debatach historycznych) dowodzi, że dr J. Lubecka często występuje także jako ekspert, szczególnie w obszarze problematyki niemcoznawczej i dziejów II wojny światowej.

Wniosek końcowy

Zgodnie z art. 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj.: Dz.U. z 2021 r. poz. 478), stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która: 1) posiada stopień doktora; 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny; 3) wykazuje się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej.

W postępowaniu habilitacyjnym Pani dr J. Lubeckiej wszystkie wymienione warunki zostały spełnione. Jej dorobek naukowy w postaci monografii i ponad 40 artykułów naukowych stanowi znaczny wkład w rozwój wybranej dyscypliny naukowej. Kandydatka wykazuje się dużą aktywnością naukową zarówno krajową jak i zagraniczną szczególnie w ostatnich latach, co potwierdza wykaz publikacji i referatów wygłaszanych na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych.

Po szczegółowej analizie dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzacyjnego, Pani dr J. Lubeckiej, oceniam go jednoznacznie pozytywnie.

Habilitantka spełnia kryteria formalne i merytoryczne wymagane w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauki humanistycznych w dyscyplinie historia.

Ryszard Kaczmarek